

Дипломна робота магістра

з теми **«РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ
В УМОВАХ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ»**

Ончул Надія Іванівна

ВСТУП

У системі неперервної освіти закладу дошкільної освіти (ЗДО) належить важлива роль у підготовці дітей до подальшого якісного засвоєння знань, умінь та навичок на етапі шкільного навчання. Заклад дошкільної освіти має створити умови для повноцінного інтелектуального та духовного розвитку своїх вихованців. Вирішення цих важливих завдань великою мірою залежить від особистості вихователя як ключової фігури дошкільної ланки системи освіти, зокрема від його стилю спілкування з дітьми. Його поведінка, ставлення до своїх вихованців, їх успіхів і невдач, вміння підтримувати інтерес, активність й заохотити кожного з них в процесі спілкування справляють величезний вплив на їх особистісний розвиток загалом та пізнавальну сферу зокрема. Результативність такого спілкування великою мірою визначається умінням вихователя застосовувати особистісно-орієнтовану модель при здійсненні завдань навчання і виховання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що вплив стилю спілкування дорослого з дитиною на її особистісний розвиток, зокрема емоційну сферу, був предметом вивчення О. Бодальова, Є. Суботського. Окремі аспекти цієї проблеми знайшли своє відображення у дисертаційних дослідженнях А. Андреева, О. Смирнової, З. Целенко. У роботах Т. Семенової розкрито вплив стилю спілкування на ставлення дитини до дорослого в ігрових та навчальних ситуаціях. Проте найбільш багатогранно проблема спілкування та його вплив на психічний розвиток дитини дошкільного віку розкрито у працях відомої дослідниці М. Лісіної, та учнів її наукової школи (Х. Бедельбаєвої, Д. Годовікової, М. Мещерякової, А. Сорокіної та ін.). Досліджувалась ця проблема і вітчизняними вченими-психологами (В. Котирло, С. Кулачківська, Ю. Приходько та ін.) [12; 18; 30; 33; 36; 40; 45; 53; 57; 59; 63]

При всій багатогранності вивчення проблеми спілкування, аналіз літературних джерел дозволяє стверджувати, що в них майже не знайшов свого відображення такий важливий її аспект як вплив спілкування з дорослим на

розвиток пізнавальної активності дитини дошкільного віку. В них недостатньо розкриті причини поступового зниження її пізнавальної активності, відсутні психологічно обґрунтовані шляхи подолання її інтелектуальної пасивності тощо. Адже, за твердженнями окремих дослідників (Н. Бібік [18], Н. Коленцева), якщо з дошкільниками не проводиться спеціально організована робота у напрямку розвитку інтересу, то вже на початку навчання у школі ця природна властивість поступово починає у них згасати. Залишаються недостатньо вивченими також механізми спілкування, які сприяють розвитку пізнавальної активності дітей-дошкільників, яка, безперечно, великою мірою зумовлює успішність засвоєння ними знань, що є завжди нагальною проблемою педагогічної практики.

Незважаючи на те, що поняття «пізнавальна активність» широко вживається як у науковій літературі, так і у педагогічній практиці, проте, психологічні дослідження цього феномену, як теоретичні, так і експериментальні, майже відсутні, а існуючі наукові праці з даної проблеми – переважно педагогічного спрямування. Нині не існує єдиного погляду на змістовне наповнення та визначення пізнавальної активності, недостатньо розроблений методичний апарат її експериментального психологічного дослідження. Вирішення цих наукових проблем є дуже важливим для розв'язання цілої низки питань педагогічної практики, і насамперед тих, що пов'язані з успішністю засвоєння знань на всіх етапах дошкільного та шкільного дитинства.

Значущість та недостатня розробленість теоретичних і прикладних аспектів проблеми розвитку пізнавальної активності дитини дошкільного віку та його залежності від стилю спілкування вихователя з нею і зумовили вибір теми магістерського дослідження: «Розвиток пізнавальної активності дошкільників в умовах партнерської взаємодії».

Об'єкт дослідження – пізнавальна активність дитини дошкільного віку.

Предмет дослідження – психологічні особливості розвитку пізнавальної активності дітей-дошкільників у спілкуванні з вихователем.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та

експериментальному вивченні психологічних особливостей розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку в залежності від стилю спілкування вихователя з ними.

Для досягнення мети дослідження і перевірки висунутої гіпотези були поставлені та послідовно розв'язані такі **завдання**:

–здійснити теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми пізнавальної активності особистості та особливостей її розвитку в дошкільному віці.

–визначити критерії та показники розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку.

–дослідити вікові особливості прояву пізнавальної активності дітей-дошкільників.

–експериментально перевірити вплив стилю спілкування вихователів з дітьми дошкільного віку на прояви їх пізнавальної активності.

–розробити та апробувати систему роботи з формування пізнавальної активності у дітей-дошкільників в процесі спілкування з вихователем.

Методи дослідження. Завдання дослідження були реалізовані шляхом застосування комплексу теоретичних, емпіричних, статистичних методів та конкретних методик, серед яких:

–теоретичний аналіз психолого-педагогічної наукової літератури, систематизація та узагальнення отриманої інформації;

–спостереження, що сприяло вивченню проявів пізнавальної активності дітьми на заняттях та в повсякденному житті;

–вивчення продуктів діяльності дітей з метою з'ясування у них рівня розвитку пізнавальної активності;

–бесіда з дітьми, яка допомагала визначити рівень їх розвитку пізнавальної активності;

–констатуючий психолого-педагогічний експеримент;

–узагальнення незалежних характеристик з метою визначення стилю спілкування вихователів з дітьми;

- тестування вихователів з метою діагностики стилю їх спілкування з дітьми;
- формує психолого-педагогічний експеримент, який сприяв підвищенню рівня розвитку пізнавальної активності старших дошкільників, а також корекцію комунікативних вмінь та навичок вихователів;
- статистичні методи обробки результатів дослідження.

Практичне значення дипломного дослідження полягає в апробації психолого-педагогічних умов, спрямованих на розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку, а також в розробці програми корекції комунікативних вмінь вихователя з метою реалізації особистісно-орієнтованої моделі педагогічного спілкування. Розроблена та апробована в процесі дослідження система ігротерапії може використовуватися для підвищення рівня розвитку пізнавальної активності дітей-дошкільників та корекції комунікативних вмінь вихователів. Результати проведеного дослідження можуть бути використані у психодіагностичній та психокорекційній діяльності вихователів та практичних психологів ЗДО.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані в умовах практичної педагогічної роботи. Крім того, апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалося шляхом публікацій та доповідей на міжнародних (3), всеукраїнських (10) та регіональних (2) конференціях та семінарах.

Результати дослідження впроваджені у освітній процес Фошківського НВК І ступеня Путильського району Чернівецької області.

Публікації:

-Мотиваційна готовність старших дошкільників до шкільного навчання // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : зб. матер. Всеукр. студ. наук.-практ. інтернет-конф. Івано-Франківськ. 2020.

Структура роботи: дипломна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку у процесі їх спілкування з вихователем, що виявляється у розкритті сутності і особливості вияву цього психологічного феномену на даному етапі онтогенезу, дослідженні чинників впливу на його розвиток. Виявлено рівні розвитку пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку та вплив стилів спілкування вихователів з ними на цей процес.

1. Аналіз літератури з проблеми пізнавальної активності свідчить про те, що дане поняття не має чіткого визначення у психології і педагогіці. Багато трактовок пізнавальної активності призводить до виникнення різних підходів до дослідження проблеми. Визначення пізнавальної активності різними дослідниками дозволяє стверджувати, що вона по-різному розглядається вченими: як компонент пізнавальної діяльності, як риса особистості, як готовність особистості до пізнання зовнішнього і внутрішнього світу. Найчастіше ці аспекти розглядаються у поєднанні. Ми у своєму дослідженні розглядаємо пізнавальну активність як самостійну, ініціативну діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості) й зумовлену необхідністю розв'язання пізнавальних завдань, що постають перед нею у конкретних життєвих ситуаціях.

2. Критеріями розвитку пізнавальної активності є: ініціативність, самостійність, тривалість активності в часі (кількість відволікань, їх спрямованість), допитливість і зацікавленість. Показниками пізнавальної активності виступили: зосередження уваги на певному предметі чи явищі; емоційне ставлення до них (здивування, стурбованість, тобто різноманітність емоційних проявів, які викликав цей предмет чи явище у дитини), їх інтенсивність; дії, спрямовані на краще з'ясування будови предмета, розуміння його функціонального призначення (тут особливо важили якість і розмаїття обстежувальних дій, розмірковувальні паузи); ставлення дитини до результатів своєї діяльності; наскільки вона ініціативна у відповідях на запитання; чи прагне отримати

нові знання; відповідає із власної ініціативи чи лише на вимогу вихователя.

3. Проведене дослідження дозволило визначити та охарактеризувати рівні пізнавальної активності дошкільників. На основі виділених критеріїв з урахуванням ступеня виразності їх показників були виокремлені три рівні розвитку пізнавальної активності дітей: високий, середній, низький, що мали певні особливості у молодших і старших дошкільників.

Висока активність старших дошкільників проявлялася незалежно від виду заняття, наявності або відсутності звернень до них ровесників і вихователів, і не час від часу, а постійно. Ці дошкільники невгамовні зі своїм інтересом до будь-яких змін у навколишньому середовищі, до нових знань. Їм була притаманна яскраво виражена потреба у поповненні вражень. Їх активність у великою мірою спрямовувалася метою – досягти бажаного результату.

Старші дошкільники середнього рівня розвитку пізнавальної активності виявляли зацікавленість та активність лише у певних ситуаціях, здебільшого зумовлених змістом своєї діяльності, її емоційною привабливістю. Їм притаманні пізнавальні мотиви діяльності і спілкування, пізнавальні емоції, проте вони є нестійкими. Далі простої цікавості у розв'язанні проблемно-пошукових завдань вони не йшли і не робили спробу з'ясувати для себе ситуацію. Ці діти майже ніколи самі ні в чому не проявляли активності, й, навіть знаючи правильну відповідь, не намагалися висловити її із власної ініціативи.

Дітям низького рівня розвитку пізнавальної активності 6-го року життя притаманні небагаточисельні прояви допитливості, нечисленність ініціативних пошукових дій, наслідування дій сусіда при розв'язанні завдань. Вказівки і пояснення вихователя вони часто не запам'ятовували. На заняттях ці діти були переважно пасивними і лише в окремих випадках у них «спалахували» прояви активного ставлення до інформації вихователя.

4. Проведене дослідження дозволило охарактеризувати зміст спілкування вихователів авторитарного та демократичного стилю спілкування.

Вихователі *авторитарного* стилю спілкування більшість вимог висувають у

жорсткій імперативній формі наказу та розпорядження, часто бувають непослідовними у своїх вимогах до дітей, не завжди можуть терпляче вислухати їх, дати раду, заспокоїти. Для їхньої поведінки притаманні акцентування на недоліках дітей, часті зауваження і покарання. Хоча, слід зазначити, що увесь процес роботи вихователів АСС з дітьми супроводжувався гарною дисципліною дітей, вони були небайдужими до їх успіхів і невдач, відповідально ставилися до своїх обов'язків. Матеріал вони пояснювали цікаво і доступно, прагнули, щоб кожна дитина володіла необхідними для неї знаннями, вміннями та навичками.

Вихователі *демократичного* стилю спілкування не виявляли негативних установок у ставленні до дітей, не забували оцінювати їх успіхи, не насміхалися над невдачами. У спілкуванні вихователів ДСС з дошкільниками переважав лагідний, привітний тон, вони були гнучкими у використанні оцінок, вчинків дітей, дуже рідко використовували погрози, обурення і очікувану негативну оцінку. Проте надмірне підкреслювання ними здібностей і вмінь дітей іноді призводило до того, що у декого з дошкільників спостерігалася підвищена самооцінка і втрата скромності. Демократичний стиль спілкування в умовах особистісно-орієнтованої його моделі забезпечувався тим, що педагог приймав дитину такою якою вона є, з тим досвідом, який у неї є, включав у зміст свого спілкування і ставав його співучасником. Діючи з такої позиції педагог мав можливість спрямувати кожного дошкільника на пізнання оточуючого світу, сприяти розвитку пізнавальної активності.

Аналіз взаємозв'язку між способом впливу вихователів і рівнем пізнавальної активності дітей переконливо показав, що саме демократичний стиль спілкування педагога з дитиною обумовлює найбільш оптимальний шлях розвитку пізнавальної активності.

5. У процесі організації роботи з дітьми вирішальне значення відіграє тактовна і коректна форма спілкування з ними: уникнення несхвальних оцінок творчих ідей дітей та критики їх невдалих спроб при розв'язанні пізнавальних завдань, постійний пошук педагогом слів для підтримки вихованців, поважання

ідей дітей, вияв симпатій до перших незграбних спроб, підтримання схильності дитини до творчості і вияв їй співчуття у випадку невдач.

Результати проведеного дослідження дозволяють говорити, що розроблена методика формування пізнавальної активності старших дошкільників сприяла підвищенню пізнавальної активності у 38,7 % дітей (12,5% підвищили рівень розвитку пізнавальної активності із середнього до вищого, 26,2% – з низького до середнього), У результаті корекції комунікативних вмінь вихователів змінилося ставлення до дітей у 30% педагогів. Найбільш ефективними засобами роботи з вихователями виявилися навчання конкретних прийомів стимулювання пізнавальної активності у процесі роботи дітей з дидактичним матеріалом, а також ігротерапія. Все це свідчить про ефективність обраних методів роботи.

У дітей, на яких формуючий експеримент справив позитивний вплив, з'явилися допитливість, цікавість, прагнення досліджувати явища усіма доступними їм способами, в основі якого лежало самовдосконалення особистості вихователя, безумовно позитивне ставлення до індивідуальності дитини, визнання унікальності кожної з них, спілкування з дошкільником як з рівним партнером здійснило позитивний вплив на розвиток пізнавальної активності дітей. У них з'явилося бажання продемонструвати перед товаришами і дорослими свої знання і вміння. Діти прагнули викликати інтерес ровесників і дорослих, заслужити у них схвалення. У дошкільників підвищувалася впевненість у своїх силах, загострилася потреба у повазі до себе, з'являлися сміливість і наполегливість у відстоюванні своїх інтересів.

Теоретичний аналіз проблеми і здійснене нами дослідження дозволяє стверджувати, що особливий інтерес для педагогічної та вікової психології складають такі аспекти пізнавальної активності як розвиток її у залежності від форми організації занять, комунікативних здібностей дитини, її індивідуальних особливостей, психологічного клімату у дитячому колективі.